

Методологічні основи організації підготовки викладачів до проектування навчальних технологій

Постановка проблеми... Професійно-педагогічна підготовка викладачів вищої школи потребує спеціальних досліджень, зокрема недостатньо вивченою є підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів до дидактичного проектування. Важливою складовою такого дослідження є обґрунтування відповідних теоретичних засад. Багатогранність та складність досліджуваного феномену свідчить про необхідність застосування комплексу наукових підходів, які забезпечать ґрунтовне розуміння теоретичних засад дидактичного проектування та будуть сприяти прикладним розробкам у галузі підготовки викладачів ВНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій... Науковому обґрунтуванню підготовки викладачів до дидактичного проектування, зокрема проектування навчальних технологій (ПНТ), присвячені роботи Н. О. Брюханової [4], Г. П. Васяновича [5], О. М. Спіріна [10], В. Ю. Стрельнікова [11] та ін. Разом з цим, існує потреба у визначенні комплексу наукових підходів як основи концепції та моделі відповідної підготовки викладачів. Отже, тема статті є актуальною.

Формування мети статті... Мета статті – обґрунтувати наукові засади організації підготовки викладачів до проектування навчальних технологій.

Викладення основного матеріалу... На нашу думку, методологічне обґрунтування організації підготовки викладачів ВНЗ до проектування навчальних технологій вимагає поліпарадигмальності, оскільки ця наукова проблема є багатоаспектною, її важко звести до єдиного способу тлумачення, і тому вона потребує урахування різних підходів, які можуть взаємодоповнювати один одного. Водночас, інтегруючим ядром, навколо якого вибудовуються наукові підходи, ми вважаємо гуманістичну традицію в педагогіці, яка полягає у визнанні людини найвищою цінністю суспільства. У цьому плані нам близька позиція В. В. Серікова, який вважає, що необхідна не конкуренція ідей, а інша методологія, орієнтована на поліпарадигмальне бачення проблеми, що не виключає створення конкретних концепцій освіти та означає відкритість дослідника всіляким новим баченням проблеми [9, с. 17-18].

Методологічною основою концепції підготовки викладачів до проектування навчальних технологій визначено такі наукові підходи, як системний, діяльнісний, андрогогічний, акмеологічний, продуктивний, технологічний, особистісно орієнтований, суб'єктний. Так, системний підхід в концептуальному плані закладає підвалини для розгляду навчальної технології як системи, побудови моделі підготовки викладачів до ПНТ з урахуванням внутрішніх та зовнішніх умов навчання. Означений підхід є основою для поєднання суб'єктного (внутрішній світ) та продуктивного (зовнішній світ) підходів до навчання викладачів, застосування типології особистості, яка ґрунтується на принципі системного підходу, відповідно до якого ціле є більшим від суми своїх складових.

Діяльнісний підхід у підготовці викладачів до ПНТ вимагає логічного цілісного розгляду всіх основних компонентів педагогічного процесу: його

мети, мотивів, операцій, способів регулювання, коригування, дій суб'єктів, контролю та аналізу досягнутих результатів. Важливими для нашого дослідження є розгляд проектувальної діяльності як засобу становлення суб'єктності викладача, а також вивчення психолого-педагогічних аспектів застосування спільної навчальної діяльності у процесі підготовки викладачів до ПНТ.

Оскільки психолого-педагогічна підготовка викладачів ВЕНЗ є освітою дорослих, вона має ґрунтуватися на засадах адрогогічного підходу, відповідно до якого провідна роль у процесі навчання належить тому, хто навчається, а саме навчання розглядається в контексті життєвого шляху людини. У процесі навчання викладачів відповідно до означеного підходу мають створюватися такі умови, які забезпечать спирання на досвід тих, хто навчається, надання їм функцій експертів, співавторів, консультантів.

Розуміння дидактичного проектування як аспекту професійної самореалізації викладача зумовлює звернення до акмеологічного підходу. Означений підхід передбачає дослідження чинників саморозвитку суб'єктів педагогічної діяльності, визначення умов їх самовдосконалення, темпів просування від однієї вершини до іншої. Акмеологічний підхід в плані цілепокладання орієнтує професійно-педагогічну підготовку викладачів на досягнення вершин професіоналізму, ознакою якого ми вважаємо готовність викладачів до проектування навчальних технологій.

Оскільки проектування навчальних технологій передбачає створення проектів, які є продуктами цієї діяльності і мають значення як для вдосконалення навчального процесу, так і для професійного саморозвитку, актуальним є застосування продуктивного підходу. Означений підхід дозволяє не просто встановити наявність нового результату, а диференціювати продукт проектувальної діяльності за двома критеріями: суспільної чи особистісної значущості здобутого результату. Продуктивний підхід також полягає в основі застосування технології навчального проектування, яка займає провідне місце у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій.

Спрямованість дослідження на підготовку викладачів до проектування навчальних технологій пояснює звернення до технологічного підходу, який передбачає гнучке інструментальне управління навчальним процесом. Відповідно до нашої концепції кожний рівень підготовки до ПНТ має забезпечуватися відповідною технологією підготовки.

Застосування особистісно-зорієнтованого підходу є доцільним з огляду на те, що процес підготовки викладачів до ПНТ має ґрунтуватися на індивідуальних особливостях їхньої проектувальної діяльності, які втілюються у стилях ПНТ. У процесі спеціально організованої професійної підготовки викладачі мають набувати відповідний досвід, перебуваючи в атмосфері довіри й підтримки, опиняючись у ситуації тих, хто навчається, усвідомлюючи переваги та недоліки власного стилю діяльності.

Оскільки одним з пріоритетних завдань системи неперервної освіти є формування суб'єктності педагога як професіонала, важливим є застосування

суб'єктного підходу, з позицій якого педагогічна діяльність повинна розглядатися як сфера реалізації творчих можливостей індивідуальності викладача.

Результати аналізу теоретико-методичних основ та існуючої практики підготовки викладачів до дидактичного проектування свідчать про актуальність розробки такого підходу у підготовці викладачів, який би узагальнив основні теоретичні надбання психолого-педагогічної підготовки викладачів вищої школи, дозволив забезпечити їхню самореалізацію, урахувати індивідуально-психологічні та вікові особливості. Ми вважаємо, що науковою основою означеної підготовки повинен бути суб'єктно-продуктивний підхід, який ґрунтується на парадигмі суб'єктності. Зазначена парадигма, як відомо, знаходиться сьогодні лише у стадії становлення.

Нагадаємо, що методологічні основи суб'єктного підходу закладені ще С. Л. Рубінштейном, який кардинально переглянув систему стосунків людини та буття [8]. У психолого-педагогічній науці суб'єктний підхід представлено у роботах Г. І. Аксьонової [1], В. П. Бедерханової [2], М. М. Боритко [3], С. О. Лобанової [7], М. В. Федоренко [12] та ін. Зокрема, С. О. Лобанова зазначає, що саме суб'єктна позиція забезпечує спеціалісту соціальну та професійну стійкість, допомагає усвідомлено планувати етапи свого професійного шляху та протистояти професійно-особистісним деформаціям, підвищує його конкурентоздатність при різноманітних реорганізаціях.

Аналіз досліджень свідчить про те, що з позицій суб'єктного підходу одним з пріоритетних завдань системи неперервної освіти є формування суб'єктності педагога як професіонала. Так, М. В. Федоренко, досліджуючи професійну компетентність сучасного педагога у контексті суб'єктного підходу, робить висновок про те, що професійне становлення педагога і розвиток його особистості мають відбуватися на принципово нових основах організації навчального процесу, де зміщується акцент з поняття „професійна діяльність” на поняття „особистість професіонала”, а педагогічна діяльність повинна розглядатися як сфера реалізації творчих можливостей індивідуальності, що не має суперечити діяльнісному підходу [12].

На відміну від авторитарної, технологічної, гуманістичної парадигм у суб'єктній парадигмі людина розглядається як суб'єкт саме тому, що вона є основою не лише суб'єктивного світу, а й реального, у якому розгортається її життя. Якщо за авторитарної парадигми поведінка людини розуміється як реагування на зовнішнє середовище, за технологічної – як зовнішня реалізація уявлень про світ, що склалися („схем реальності”), за гуманістичної – як реалізація засвоєних досягнень культури, що вибірково привладнюються людиною в процесі життя, то у контексті суб'єктної парадигми поведінка людини розглядається як активність у створенні власного світу. При усій близькості до гуманістичної парадигми суб'єктна парадигма є більш „внутрішньою”.

Нам близьке тлумачення суб'єктності В. І. Вачкова та С. Д. Дерябо, за яким це поняття розглядається як властивість „основоположення”, яке має

прояв у здатності людини „покласти себе до основи” свого екологічного світу і самої себе. Це системна якість, завдяки якій людина стає тим, хто вона є – „немає суб’єктності, немає і справжньої людини!” [6, с. 156]. Учені визначають три необхідні та достатні сутнісні властивості людини, які дозволяють їй ставати основою свого екологічного світу і самої себе [6, с. 157]:

1) самоупорядкування – здатність принципи і способи організації власної сутності робити принципами і способами організації навколишнього світу та власної життєдіяльності – стати основою порядку у світі;

2) самоспричинення – здатність розпочинати причинний ряд у процесі актуалізації своєї сутності, виступаючи як причина відносно всього іншого, у тому числі і власної життєдіяльності, тобто бути *causa sui* (причиною себе) – стати першопричиною всіх форм руху в світі;

3) саморозвиток – здатність виходити за межі наявних форм буття і власних меж, задаючи можливості не тільки кількісних, але й якісних змін, визначаючи закономірності розвитку світу та свого власного – стати законом трансцендентності.

Отже, за цією концепцією прагнення зробити світ своїм є метапотребою, яка лежить в основі усіх інших потреб людини. Людина прагне стати суб’єктом не тому, що цього вимагає навколишній світ, а тому, що такою є сутність людини.

Як відомо, В. І. Вачковим та С. Д. Дерябо обґрунтовано методологічні основи суб’єктного підходу до групової роботи у психологічному тренінгу. Зокрема, вчені висувають такі принципи суб’єктного підходу [6, с. 166-172]: метапринцип голограми – у кожній події, яка відбувається з людиною у межах тренінгової реальності, наявні усі події її життя; принцип подійності (*рус. – событийности*) – при організації руху в межах тренінгової реальності тренер має орієнтуватися на проживання клієнтом цілісності, безперервності змін, що відбуваються у його оточенні і в ньому самому; принцип символізму – при організації простору тренінгової реальності тренер має орієнтуватися на проживання клієнтом цілісності, безперервності себе і всього, що його оточує у просторі життя; принцип траспективи – при організації часу тренінгової реальності тренер має орієнтуватися на проживання клієнтом цілісності, безперервності у часі всіх подій.

Вважаємо, що розглянуті положення є значущими і мають бути враховані у підготовці викладачів до ПНТ, водночас така підготовка має свою специфіку. Вона спрямована на проектування навчального процесу, отже потребує створення та аналізу продуктів цієї діяльності – проектів. Проект як продукт дидактичного проектування, з нашої точки зору, повинен мати значення як для розвитку особистості викладача, так і для розвитку особистості його студентів чи / та вдосконалення навчального процесу.

У контексті підготовки до дидактичного проектування ми пропонуємо суб’єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з погляду розвитку здатності бути активним суб’єктом цієї діяльності, усвідомлювати свою відповідальність за процес та результат навчання інших. Такий підхід впливає

на розуміння сутності навчання, коли важливим стає усвідомлення викладачем системи цінностей і динаміки змін у власному досвіді, яке відбувається завдяки створенню власних продуктів проектування, зокрема навчальних технологій.

Ми будемо називати суб'єктно-продуктивним такий підхід, який визначає у професійній підготовці провідну роль становлення суб'єктності особистості як здатності до проектування власного професійного розвитку та створення суспільно-корисних продуктів діяльності.

Охарактеризуємо означений підхід у підготовці викладачів до ПНТ за такими параметрами, як цілі навчання, рольові позиції того, хто викладає, і того, хто навчається, стиль керівництва, мотивація навчання, характер організації навчально-пізнавальної діяльності, форми контролю і оцінювання (табл. 1).

Таблиця 1

**Особливості суб'єктно-продуктивного підходу
у підготовці викладачів до ПНТ**

Параметри	Характеристики
Цілі навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Постановка і реалізація цілей – векторів щодо розвитку потреб, здібностей, ціннісних ставлень суб'єктів підготовки, які мають втілюватися у продуктах діяльності • Постановка і реалізація цілей – запланованих результатів щодо продуктивних знань та вмінь суб'єктів підготовки • Орієнтація на продукт як особистісно-значущий творчий результат самостійної діяльності її суб'єктів
Рольові позиції	<ul style="list-style-type: none"> • Суб'єкт-суб'єктні стосунки між тими, хто викладає, і тими, хто навчається • Той, хто навчається – суб'єкт діяльності • Той, хто викладає – фасилітатор, організатор взаємодії
Стиль керівництва	<ul style="list-style-type: none"> • Демократичний, партнерський, заохочуючий тих, хто навчається
Мотивація навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Опора переважно на внутрішні мотиви тих, хто навчається • Позитивне стимулювання до навчання • Забезпечення реалізації мотиваційного циклу у навчанні
Організація навчально-пізнавальної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Застосування інтерактивних форм організації навчання, зокрема тренінгів, навчальних ігор • Пріоритет творчих, продуктивних завдань • Організація умов для виконання індивідуальних та групових навчальних проектів • Застосування методів активного навчання
Форми контролю і оцінювання	<ul style="list-style-type: none"> • Важливість рефлексивного контролю, який спрямований на структуру діяльності того, хто навчається, ґрунтується на його увазі до власних способів діяльності. • Систематичність контролю, застосування рейтингової

системи оцінювання.

- Розробка системи оцінювання проектів
- Залучення тих, хто навчається, до контролю і оцінювання

Отже, наша позиція полягає в тому, що у підготовці до проектування навчальних технологій саме суб'єктно-продуктивний підхід здатний забезпечити втілення унікального досвіду саморозвитку викладача у продуктах діяльності, створити умови для його самоактуалізації та рефлексії.

Висновки... Результати аналізу теоретико-методологічних основ та існуючої практики підготовки викладачів до дидактичного проектування свідчать про актуальність розробки такого підходу у підготовці викладачів, який би узагальнив основні теоретичні надбання професійно-педагогічної підготовки викладачів вищої школи, дозволив забезпечити їх самореалізацію, урахувати індивідуально-психологічні та вікові особливості тих, хто навчається. У контексті підготовки до дидактичного проектування ми пропонуємо суб'єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з точки зору розвитку здатності бути активним суб'єктом цієї діяльності, усвідомлювати свою відповідальність за процес та результат навчання інших. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні застосування означеного підходу у підготовці викладачів вищих навчальних закладів.

Література

1. Аксенова Г. И. Формирование субъектной позиции учителя в процессе профессиональной подготовки : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра пед. наук : спец. 19.00.07 – „Педагогическая психология” / Г. И. Аксенова. – М., 1998. – 43 с.
2. Бедерханова В. П. Становление личностно ориентированной позиции педагога : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01, 19.00.07 / Бедерханова Вера Петровна : Краснодар, 2002. – 413 с.
3. Борытко Н. М. Теория и практика становления профессиональной позиции педагога-воспитателя в системе непрерывного образования : автореф. на соискание уч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. М. Борытко. – Волгоград, 2001. – 40 с.
4. Брюханова Н.О. Методика навчання майбутніх викладачів технічних дисциплін проектуванню дидактичного матеріалу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія та методика навчання” / Н.О. Брюханова. – Х., 2002. – 19 с.
5. Васянович Г. П. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на Заході / Г. П. Васянович // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – Львів : Львів. наук.-практ. центр проф.-техн. освіти АПН України ; Нац. ун-т «Львівська політехніка» ; Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України, 2009. – № 5. – С. 187–193.
6. Вачков И. В. Окна в мир тренинга. Методологические основы субъектного подхода к групповой работе : учеб. пособ. / И. В. Вачков, С. Д. Дерябо. – СПб. : Речь, 2004. – 272 с.

7. Лобанова С. А. Активные методы обучения как средство развития субъектной позиции студента : дисс. канд. пед. наук : 13.00.08 / Лобанова Светлана Алексеевна. – Краснодар, 2009. – 184 с.
8. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1973. – 424 с.
9. Сериков В. В. Личностный подход в обучении: от концепции к технологии / В. В. Сериков // Проблемы обновления содержания общего образования. – Ростов-на-Дону, 1992. – 153 с.
10. Спірін О. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів інформатики за кредитно-модульною системою : монографія / О. М. Спірін ; за наук. ред. акад. М. І. Жалдака. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 300 с.
11. Стрельніков В. Підготовка викладачів до проектування системи інтенсивного навчання / В. Стрельніков // Вісник Львівського університету. Серія : Педагогіка – 2009. – Вип. 25, Ч.1. – С. 40-47.
12. Федоренко М. В. Профессиональная компетентность современного педагога в контексте субъектного подхода / М. В. Федоренко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 8 (195) . – С. 73–76.

Анотація

У статті визначено наукові засади підготовки викладачів до проектування навчальних технологій. Обґрунтовано суб'єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з точки зору розвитку здатності викладача бути активним суб'єктом проектувальної діяльності, усвідомлювати свою відповідальність за процес та результат навчання інших.

Аннотация

В статье определены научные основы подготовки преподавателей к проектированию учебных технологий. Обоснован субъектно-продуктивный подход как самый благоприятный с точки зрения развития способности преподавателя быть активным субъектом проектировочной деятельности, осознавать свою ответственность за процесс и результат обучения других.

Summary

In the article are certain scientific bases of preparation of teachers to planning of educational technologies. Subject-productive approach is grounded as most favourable from point of development of ability of teacher to be the active subject of a design activity, to realize the responsibility for a process and teaching result other.

Ключові слова: викладач, навчальна технологія, проектування, підхід.

Ключевые слова: преподаватель, проектирование, учебная технология, подход.

Key words: teacher, design, educational technology, approach.